

Recidive onder jongeren in Den Haag

Nota van Bevindingen

ITJ-onderzoek naar de ketensamenwerking rond de preventie en aanpak van recidive in Den Haag

Utrecht, januari 2010

Integraal Toezicht Jeugdzaken is een programmatische samenwerking van:

- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Inspectie van het Onderwijs
- Inspectie jeugdzorg
- Inspectie Openbare Orde en Veiligheid
- Inspectie Werk en Inkomen

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding.....	7
1.2	Selectie gemeente.....	8
1.3	Doel- en probleemstelling	8
1.4	Onderzoeksaanpak	9
1.5	Leeswijzer	10
2	De gemeente Den Haag	11
2.1	Recidive onder jongeren.....	11
2.2	Gemeentelijk beleid.....	11
2.3	Samenwerkings- en overlegvormen.....	13
3	De praktijk in Den Haag	19
3.1	Uitvoering van centraal beleid en centrale plannen	19
3.2	De recidivist in Den Haag	20
3.3	Aansluiting zorgketen en justitieketen	20
3.4	Regie	22
3.5	Samenwerken en aanbod	23
3.6	Ketenpartners	24
3.7	Metten en evalueren	25
4	Conclusies en oordeel	27
4.1	Beoordeling aan de hand van acht kwaliteitsaspecten.....	27
4.2	Algemene conclusie	30
4.3	Kwaliteit van de ketensamenwerking in Den Haag	30
5	Bestuurlijke boodschap en aanbevelingen	33
5.1	Bestuurlijke boodschap	33
5.2	Aanbevelingen.....	33
5.3	Tot slot	34
Bijlage 1	Risico- en beschermende factoren.....	35
Bijlage 2	Aantal veelplegers en hardekernjongeren in 2007.....	39
Bijlage 3	Absolute aantallen veelplegers en hardekernjongeren in Den Haag	41
Bijlage 4	Literatuur	43

1 Inleiding

Grenzen verkennen hoort bij opgroeien. Grenzen overschrijden soms ook. Kinderen, pubers en adolescenten hebben nu eenmaal de (gezonde) neiging om te experimenteren. Dat hoort bij het opgroeien. Als experimenteren over gaat in strafbaar gedrag, spreken we van jeugdcriminaliteit.

Veel jongeren maken zich wel eens schuldig aan gedrag dat eigenlijk niet door de beugel kan. Het gaat dan bijvoorbeeld om het vernielen van straatmeubilair, winkeldiefstal, zwartrijden of het bekladden van een bushokje. In veel gevallen is het met dit soort gedrag snel afgelopen als de jongere een keer in de kraag wordt gegrepen en een straf opgelegd krijgt.

Als een jongere echter meer dan eens met de politie in aanraking komt vanwege het plegen van een strafbaar feit (recidive) is er vaak meer aan de hand dan normaal puberaal gedrag. Deze jongeren blijken vaak meerdere problemen te hebben. Crimineel gedrag komt zelden alleen, vaak is er ook sprake van bijvoorbeeld problemen in het gezin of op school.

Bestuurlijke prioriteit

De aanpak van jeugdcriminaliteit staat al jaren hoog op de agenda van beleidsmakers bij Rijk, provincies en gemeenten. Het begon in 1994 met de aanbevelingen van de commissie Van Montfrans¹. Daarna kwamen Jeugd Terecht en Operatie Jong, beleidsprogramma's van de diverse kabinetten². Ook in het programma van het kabinet Balkenende IV neemt veiligheid een belangrijke plaats in. Doelstelling is 25 procent minder criminaliteit en overlast in 2010 ten opzichte van 2002³. Bestrijding van jeugdcriminaliteit is een belangrijke pijler in de beoogde daling van de criminaliteit. Dit heeft zijn weerslag gekregen in het Programma Aanpak Jeugdcriminaliteit van het ministerie van Justitie. Dit programma heeft onder andere tot doel 10 procent minder recidive in 2010 ten opzichte van 2002 en zoveel mogelijk recidive te voorkomen. In dit programma krijgen de uitvoeringsorganisaties en andere lokale partners een centrale rol.

Het kabinet kiest nadrukkelijk voor een combinatie van preventie, bestuurlijke en strafrechtelijke handhaving en nazorg.

Ketensamenwerking en een regierol van de gemeente hierbij worden als sleutels voor succes gezien: er moet intensief worden samengewerkt door het lokale bestuur, de politie, het Openbaar Ministerie (OM) en maatschappelijke organisaties op het gebied van jeugd, zorg en onderwijs. Samenwerking tussen het Centrum Jeugd en Gezin (CJG) en (de partners van) de veiligheidsketen, waar mogelijk via het Veiligheidshuis, wordt van essentieel belang geacht voor een goede aansluiting tussen de strafrechtelijke aanpak van jongeren en de achterliggende gezinsproblematiek⁴.

---

¹ Commissie Jeugdcriminaliteit. Met de neus op de feiten (Commissie Van Montfrans). Den Haag, Ministerie van Justitie, 1994.

² Operatie Jong (gestart door het kabinet in 2003) was een interdepartementaal samenwerkingsverband van VWS, OCW, Justitie, BZK, SZW, VROM en Financiën met als opdracht meer samenhang te brengen in het jeugdbeleid en daarbij uit te gaan van wat in de uitvoering als belangrijkste knelpunten werd ervaren.

³ Samen leven, samen werken. Beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV 2007-2011. Den Haag, 2007, p. 62 en 65.

⁴ Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer over Veiligheid begint bij voorkomen, 6 november 2007.

Ondanks de uitvoering van diverse programma's van de rijksoverheid en provinciale en lokale activiteiten, dalen jeugdcriminaliteit en recidive nog niet. Recidive is allereerst voor de jongeren zelf een probleem; een etiket van hardekernjongere, crimineel of veelpleger is een aanslag op zijn of haar toekomstperspectief⁵. Relaties, het behalen van een diploma, het krijgen van werk en een huis komen onder druk te staan. Daarnaast zorgen jeugdcriminaliteit en recidive voor maatschappelijke problemen, zoals gevoelens van onveiligheid bij burgers en leiden ze tot hogere kosten voor de maatschappij omdat er een groter beroep wordt gedaan op politie, OM, rechterlijke macht en andere betrokken organisaties. Het is dan ook cruciaal dat gemeenten, ketenpartners uit het justitiële en zorgdomein en andere voorzieningen prioriteit geven aan de aanpak en preventie van recidive.

Aard en omvang

"De aard en omvang van de huidige jeugdcriminaliteit vormen een serieuze bedreiging van de maatschappelijke orde", zo stond in *Programma Jeugd Terecht 2003-2006*, het actieprogramma van de overheid voor de aanpak van jeugdcriminaliteit. Het aantal jongeren dat jaarlijks in aanraking komt met de politie stijgt nog steeds. De afgelopen jaren zijn er ieder jaar tienduizenden jongeren door de politie gehoord (in 2006 ruim tachtigduizend)⁶. Het daadwerkelijke aantal jongeren dat crimineel gedrag vertoont is nog groter, omdat de politie niet alle jongeren met crimineel gedrag in beeld heeft⁷.

Terwijl het aantal jongeren dat voor vermogenscriminaliteit (bijvoorbeeld diefstal) met de politie in aanraking komt een dalende tendens vertoont, neemt politiecontact vanwege het gebruik van geweld toe. Het totale aantal minderjarige verdachten van geweldsdelicten in Nederland is sinds 1995 met meer dan 50 procent gestegen. Een andere ontwikkeling is dat de gemiddelde leeftijd waarop een jongere voor het eerst in aanraking komt met politie daalt. Regelmatig wordt de politie geconfronteerd met kinderen jonger dan twaalf jaar die een strafbaar feit hebben gepleegd.

Recidive

Het is zorgwekkend dat bij de stijging van jeugdcriminaliteit, naast een verharding door het gebruik van geweld en de steeds jongere leeftijd van de verdachten, met name het aantal recidivisten toeneemt. Het blijft bij veel jongeren dus niet bij een eenmalige aanraking met de politie, maar een groot aantal vervalt tot een patroon waarin strafbaar gedrag normaal wordt. Na verblijf in een justitiële jeugdinrichting is de recidive na zeven jaar zelfs 78 procent⁸.

---

⁵ Minderjarige veelpleger: Een jongere in de leeftijd van 12 t/m 17 jaar die in het gehele criminele verleden meer dan vijf processen-verbaal tegen zich zag opgemaakt, waarvan tenminste één in het peiljaar. Hardekernjongere: Een jongere in de leeftijd van 12 t/m 24 jaar die in het peiljaar twee zware delicten heeft gepleegd en bovendien in de jaren daarvoor drie antecedenten heeft en een jongere die in het peiljaar tenminste drie zware delicten heeft gepleegd. Bron: Ministerie van Justitie.

⁶ CBS Jeugdmonitor.

⁷ Uit de Monitor *zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit* van het WODC 2006 (meting 2005) komt naar voren dat het percentage 12- tot 17-jongeren dat aangeeft de afgelopen twaalf maanden een strafbaar feit te hebben gepleegd in de periode van 1996 tot 2005 ongeveer gelijk is gebleven: ca. 40 procent (kleine winkeldiefstal hoort hier wel bij, vuurwerk afsteken niet).

⁸ Ministerie van Justitie, *Brochure Nazorg Jeugd*, Den Haag 2007

Recidive heeft, evenals jeugdcriminaliteit, niet één oorzaak. Allerlei factoren op het gebied van de persoon, het gezin, de buurt, de school en de vrije tijd bepalen het risico dat een jongere loopt om 'crimineel' te worden (zie bijlage 1, risico- en beschermende factoren). Vrijwel geen enkele jongere groeit op onder invloed van uitsluitend risicofactoren dan wel alleen beschermende factoren. Een combinatie van risico- en beschermende factoren bij een jongere bepaalt het risico dat hij/zij zich schuldig zal maken aan misdrijven. Waarom het vervolgens bij de ene jongere wel en bij de andere jongere niet bij een eenmalige aanraking met de politie blijft, dus welke mix recidive veroorzaakt, weet men (nog) niet.

Het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie (WODC) doet al jaren onderzoek naar recidive. Volgens het WODC kan men grofweg stellen dat:

- jongens een hogere kans op recidive hebben dan meisjes;
- de kans op recidive onder daders geboren in sommige niet-westerse landen groter is;
- bij jonge daders het recidiverisico hoger is dan bij oudere;
- het risico hoger is naarmate men jonger was ten tijde van de eerste strafzaak;
- de recidivekans stijgt met het aantal eerdere strafzaken;
- het risico het grootst is na een vermogensdelict met gebruikmaking van geweld.

Wat de goede combinatie is van beschermende en risicofactoren voor jongeren, of wat een goede aanpak is om recidive te voorkomen of verminderen weet men niet precies. Wel weet men inmiddels dat interventies gericht op zowel versterking van de beschermende factoren als vermindering van de risicofactoren en vroegtijdig ingrijpen de beste vooruitzichten bieden om recidive te voorkomen⁹.

1.1 Aanleiding

Omdat een groot aantal factoren op een groot aantal domeinen (persoonsgebonden factoren, gezin, woonomgeving etc.) een rol speelt bij het ontstaan van recidive is het van belang dat de aanpak van recidive zich ook richt op die factoren en domeinen. Dat brengt met zich mee dat om recidive te voorkomen of effectief aan te pakken diverse beroepsgroepen en organisaties goed moeten samenwerken om te komen tot een samenhangend pakket van activiteiten. Een dergelijke integrale (keten)benadering op lokaal niveau blijft echter vaak onderbelicht. Deze benadering staat in de onderzoeken van Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) centraal.

In ITJ werken vijf rijksinspecties samen die taken hebben op het gebied van jeugd. ITJ onderzoekt in hoeverre organisaties en voorzieningen er in samenwerking in slagen om maatschappelijke problemen rondom jongeren aan te pakken en op te lossen. ITJ kijkt of het belang van de jongere voorop staat bij de activiteiten die organisaties (gezamenlijk) ondernemen.

---

⁹ Ministerie van Justitie, website databank effectieve gedragsinterventies

De ernstige gevolgen van recidive voor de maatschappij en de jongere zelf en de benodigde integrale aanpak vormden voor ITJ aanleiding om recidive bij jongeren te onderzoeken. ITJ doet onderzoek in die gemeenten waar een maatschappelijk probleem groter is dan in andere gemeenten en waar de risico's voor jongeren om met dat probleem in aanraking te komen hoger zijn. Een hoog percentage recidiverende jongeren in een gemeente en de mate waarin risicofactoren voor recidive daar voorkomen, waren voor ITJ redenen om onder andere de gemeente Den Haag te selecteren voor het onderzoek naar recidive onder jongeren.

1.2 Selectie gemeente

Ten behoeve van dit onderzoek heeft ITJ gebruik gemaakt van de gegevens van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) over de aantallen hardekernjongeren en veelplegers binnen een gemeente (peiljaar 2007). Zowel bij de hardekernjongeren als bij de veelplegers ging het om de leeftijdscategorieën 12 tot en met 17 jaar en 18 tot 24 jaar.

De selectie van de gemeenten heeft als volgt plaatsgevonden: uitgaande van de gegevens uit het peiljaar 2007 is allereerst, uit alle gemeenten, 20 procent van de gemeenten met de grootste aantallen veelplegers en hardekernjongeren geselecteerd. Het KLPD geeft aan dat bij kleine aantallen de kans op onbetrouwbaarheid groter wordt vanwege mogelijke registratiefouten in het systeem. Met deze 'top' 20 procent selectie is deze onbetrouwbaarheid er niet. Vervolgens is gekeken naar de gemeenten met 25 procent of meer boven het landelijk gemiddelde in de vier bovengenoemde categorieën (hardekern/veelplegers, leeftijd 12 tot en met 17 jaar en 18 tot 24 jaar). De aanname hierbij is dat wanneer een gemeente bovengemiddeld scoort op beide lijsten, deze een relatief grote groep jongeren heeft die al meerdere malen met politie in aanraking is gekomen.

Deze selectie leverde in totaal zestien gemeenten op. Van deze zestien nog overgebleven gemeenten heeft het KLPD aan ITJ gegevens geleverd over de jaren 2002 tot 2007. Hiermee kon over een langere periode gekeken worden naar de ontwikkeling van het aantal veelplegers en hardekernjongeren, zodat een uitschieter in 2007 niet bepalend was voor de selectie. Gekeken is naar die gemeenten waar de cijfers over de vijf jaar voorafgaande aan het peiljaar een stijgende trend laat zien. Deze laatste stap heeft uiteindelijk geleid tot de selectie van vijf gemeenten, die door ITJ zijn benaderd voor deelname aan het onderzoek. Den Haag is een van deze gemeenten.

1.3 Doel- en probleemstelling

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht verkrijgen in de manier waarop organisaties gezamenlijk trachten te voorkomen dat jongeren herhaaldelijk in aanraking komen met de politie. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek doet ITJ de gemeente en betrokken voorzieningen aanbevelingen voor verbetering van de (keten)samenwerking bij de aanpak en preventie van recidive onder jongeren. Het beoogde effect is een verbetering van de manier waarop verschillende

organisaties en voorzieningen binnen de gemeente samenwerken om recidive bij jongeren te voorkomen en terug te dringen.

De centrale vraag van het onderzoek luidt als volgt:

"Hoe werken organisaties en voorzieningen in de gemeente Den Haag samen aan het voorkomen van recidive (preventie) en aan de aanpak van recidive (curatie) bij jongeren, en wat zijn de resultaten van deze samenwerking?"

Deze centrale vraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

- Welke activiteiten ondernemen organisaties en voorzieningen in Den Haag gezamenlijk om recidive te voorkomen en te verminderen?
- Wat zijn de resultaten van deze activiteiten?
- Zijn er knelpunten in de (keten)samenwerking tussen organisaties en voorzieningen die ertoe leiden dat recidive door jongeren niet wordt voorkomen dan wel teruggedrongen? En zo ja, welke?
- Welke verbeteringen kunnen gerealiseerd worden?

1.4 Onderzoeksaanpak

Om antwoord te kunnen geven op de deelvragen en daarmee de centrale vraag van dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden.

Deskresearch

ITJ heeft informatie verzameld over de aanpak en preventie van recidive in Den Haag. Het betreft informatie uit onder andere lokale beleidsnota's, onderzoeksrapporten, databestanden en websites.

Enquête onder professionals

Er is een elektronische vragenlijst uitgezet bij professionals van organisaties in den Haag die een bijdrage kunnen leveren aan de aanpak en preventie van recidive. De enquête bevatte onder andere vragen over de activiteiten van de organisaties op het gebied van preventie, signalering en behandeling, samenwerking, informatie-uitwisseling en evaluatie.

Interviews met gemeentelijke beleidsmakers en professionals

Om inzicht te krijgen in de manier waarop de gemeente en organisaties zowel preventief als curatief te werk gaan met betrekking tot recidive, heeft ITJ interviews gehouden bij de gemeente en organisaties en voorzieningen die een rol zouden kunnen spelen bij de aanpak en preventie van recidive.

Levensloopbeschrijving

ITJ stelt een levensloopbeschrijving op van een jongere uit Den Haag die al diverse keren in aanraking met politie is geweest vanwege een strafbaar feit en contact heeft (gehad) met verschillende instellingen. Daarvoor wordt bij de instellingen waarmee deze jongere contact heeft gehad het dossier van deze jongere gelicht.

ITJ presenteert de levensloopbeschrijving aan de gemeente apart van de nota van bevindingen omdat de beschrijving nuttige informatie geeft en inzichtelijk illustreert of en hoe organisaties samenwerken. De gemeente en voorzieningen kunnen de beschrijving en de analyse ervan als concreet aangrijpingspunt benutten bij de opstelling van een actieplan voor de aanpak en preventie van recidive onder jongeren.

1.5 Leeswijzer

Deze nota van bevindingen is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 bevat informatie over veelplegers en hardekernjongeren in Den Haag en het gemeentelijk beleid ten aanzien van recidive onder jongeren. Ook komen samenwerkings- en overlegvormen aan de orde die een rol spelen in de aanpak van recidive. Hoofdstuk 3 beschrijft de bevindingen van ITJ over de preventie en aanpak van recidive van jongeren in Den Haag. In het vierde hoofdstuk worden de conclusies gepresenteerd en wordt aan de hand van de door ITJ gehanteerde kwaliteitscriteria een oordeel gegeven over het functioneren van de ketensamenwerking. Het laatste hoofdstuk bevat de bestuurlijke boodschap en aanbevelingen.

2 De gemeente Den Haag

2.1 Recidive onder jongeren

Den Haag had in 2007 ruim 474.000 inwoners, waaronder ongeveer 141.000 jongeren (ongeveer 30 procent van de Haagse bevolking) tussen de 0 en 24 jaar. Daarvan waren circa 68.000 jongeren tussen de 0 en 12 jaar en ruim 73.000 jongeren tussen de 12 en 24 jaar.

In Den Haag zijn veel risicofactoren aanwezig die kunnen leiden tot recidive. Als G4-stad heeft Den Haag te maken met onder meer 'slechte' buurten, inwoners met een lage sociaaleconomische status, werkloosheid, inwoners met een niet-westerse etniciteit en verslaving onder ouderen en jongeren. En er zijn tal van ouders die weinig grip op hun kinderen lijken te hebben, jongeren met beperkte verstandelijke vermogens, en jongeren die spijbelen of helemaal niet meer naar school gaan.

Uit een eigen analyse van de gemeente gericht op risicojongeren in Den Haag¹⁰ blijkt dat het overgrote deel van deze jongeren (75 procent) kampt met problemen rond school en werk. Andere gebieden waar volgens de gemeentelijke analyse veel problemen voorkomen zijn vrijetijdsbesteding, financiën, gezin en huisvesting.

Volgens Kinderen in Tel 2009 (cijfers 2007) staat Den Haag op de eerste plaats wat betreft jeugdcriminaliteit. Het aantal jongeren tussen 12 en 21 jaar uit Den Haag dat met een delict voor de rechter is verschenen¹¹, is 6,21 procent van alle Haagse jongeren. Hiermee scoort Den Haag ver boven het landelijk gemiddelde (3,49 procent).

Van de jongeren tussen de 12 en 24 jaar behoren er 625 tot de groep veelplegers of harde kernjongeren. Met dit aantal behoort Den Haag procentueel gezien tot de zestien slechtst scorende gemeenten in Nederland (zie bijlage 2).

2.2 Gemeentelijk beleid

De gemeente Den Haag heeft uiteenlopend beleid geformuleerd op het gebied van jeugd. In het *Collegeprogramma 2006-2010, Meedoen* heeft jeugd een prominente plaats gekregen. De meeste jongeren in Den Haag doen het prima, ze zijn goed opgeleid en maken gebruik van hun kansen, maar er zijn ook ontwikkelingen die specifieke aandacht vragen. Zo moet bijvoorbeeld het aantal overlastgevende groepen verminderen. De gemeente zet hiervoor een mobiel jongerenteam in dat de jongeren uit deze groepen benadert en doorleidt naar zinvolle activiteiten.

Voor onderwijs, preventief jeugdbeleid en jeugdgezondheidszorg heeft Den Haag een wethouder Onderwijs, Jeugdzaken en Sport. Onder deze wethouder is een programmabureau Jeugd gesitueerd. Het jeugdbeleid van de gemeente is vastgelegd in het *Actieplan Jeugd 2007-2010*. In

¹⁰ *Actieplan Jeugd 2007-2010*, Programmabureau Jeugd, gemeente Den Haag

¹¹ De cijfers die Kinderen in Tel gebruikt om jeugdcriminaliteit te definiëren zijn gebaseerd op het aantal jeugdige verdachten (CBS OMDATA van het WODC) dat daadwerkelijk voor de rechter is verschenen. Sinds 2004 steeg het landelijk gemiddelde van 3,25% naar 3,32% in 2005 en naar 3,39% in 2006. Het percentage is in 2007 opnieuw gestegen en wel naar 3,49%.

dit actieplan is een aantal ambities op vijf verschillende domeinen geformuleerd, met daarbij 41 maatregelen om deze ambities te realiseren. De vijf domeinen zijn: opvoeding en bescherming, school of baan, vrije tijd en leefomgeving, gezondheid, en uitval ('Iedereen binnen boord'). Het jeugdbeleid richt zich vooral op preventie: zo vroeg mogelijk signaleren en aanpakken en daarmee voorkomen dat jongeren (grote) problemen krijgen. Problemen van en door jeugd, risicojongeren, overlastgevende jeugd, en criminaliteit komen met name in het laatste domein aan bod. Dit domein, zo stelt men in het plan, bevindt zich op het snijvlak van jeugdbeleid en veiligheidsbeleid (en dat laatste is het domein van de bestuursdienst van de gemeente; zie hierna).

Voorbeeld uit *Actieplan Jeugd 2007-2010*

Iedereen binnen boord

Ambitie: Het voorkomen dat jongeren met meervoudige problemen verder afglijden of uitvallen en het bieden van perspectief op scholing en werk voor risicojongeren. Daarnaast moet de begeleiding leiden tot het tegengaan van criminaliteit.

Een actie hierbij is bijvoorbeeld Actie 32: Ophogen van het aantal jongeren dat jaarlijks begeleid wordt in projecten als Trix, Opboksûh, Uitdaging en Jongeren Toezicht Teams, tot circa 220 jongeren.

Ambitie: De aanpak, ondersteuning en hulp aan specifieke aandachtsgroepen wordt zoveel mogelijk ingebed binnen de te realiseren sluitende keten jeugdbeleid. Daar waar aanvullende of afwijkende inzet nodig is, wordt deze gerealiseerd.

Een actie hierbij is Actie 37: Extra inzet plegen voor Antilliaanse en Marokkaanse jongeren gericht op terugdringen van oververtegenwoordiging in schooluitval, werkloosheid en criminaliteit.

Fasering 2006-2010 (opgenomen in deelplannen Traha Brug en IMAR)

Ambitie: Realiseren van een integrale benadering van hinderlijke, overlastgevende en criminele groepen op stadsdeelniveau. Wij zetten in op het aanpakken van tenminste tien overlastgevende groepen per jaar en een bereik van zeshonderd jongeren.

Een van de acties hierbij is Actie 36: Afstemmen van acties rond probleemjongeren met de relevante partners via de Verwijsindex en casuïstiekbesprekingen in de netwerken.

Fasering 2007-2010 Samenwerkingspartners Partners jeugdbeleid.

Veiligheid, ook wanneer het jeugd betreft, behoort in Den Haag tot de verantwoordelijkheid van de burgemeester. Het opstellen en uitvoeren van het veiligheidsbeleid is een taak van de bestuursdienst. Dat geldt voor zowel het veiligheidsbeleid voor volwassenen, als het veiligheidsbeleid voor jongeren. De aanpak van overlastgevende jeugd, jeugdcriminaliteit en recidive onder jongeren maakt deel uit van het veiligheidsbeleid. Zo wordt bij de in het *Actieplan Jeugd* opgenomen ambitie om (onder andere) criminele jongeren aan te pakken, expliciet vermeld dat 'in verband met het voorkomen van recidive' deze aanpak afgestemd wordt met activiteiten van de bestuursdienst, met name met het project doorstromers¹².

¹² Dit project is gericht op de aanpak van zgn. doorstromers. Dit zijn Haagse jongeren van 12 t/m 17 jaar met minimaal twee parketnummers, niet zijnde sepot of overdracht, waarvan ten minste één in het peiljaar. Het project wordt beschreven in de Nota *Doorstromers* (2008), bestuursdienst gemeente Den Haag.

De aanpak en preventie van recidive onder jongeren behoren in de gemeente Den Haag tot de taak van twee gemeentelijke diensten. Voor de aanpak is, onder verantwoordelijkheid van de burgemeester, de bestuursdienst actief en voor de preventie is er het programmabureau Jeugd onder verantwoordelijkheid van de wethouder Jeugdzaken. Bij preventie gaat het hier overigens niet specifiek om recidiverende jongeren maar om alle (risico)jongeren.

Een goede aanpak en preventie van recidive onder jongeren vereisen in Den Haag niet alleen een goede samenwerking tussen organisaties maar ook een goede samenwerking en afstemming tussen burgemeester en wethouder en tussen de twee onder hen ressorterende diensten.

2.3 Samenwerkings- en overlegvormen

In deze paragraaf zal kort aandacht besteed worden aan samenwerkingsvormen en overlegstructuren die ITJ in Den Haag heeft aangetroffen en die raakvlakken hebben of kunnen hebben met de problematiek recidive onder jongeren tussen 12 en 24 jaar.

Hotspots

Den Haag kent een zogenoemd 'hotspotbeleid'. Onveilige plekken in de stad ('hotspots') krijgen verhoogde aandacht van een aantal partijen, zoals gemeente, politie, buurtwerk en jongerenwerk. Een van de belangrijkste veroorzakers van de onveiligheid van deze plekken is overlastgevende jeugd. Deze 'hotspotaanpak' wordt al een aantal jaren toegepast en geëvalueerd. Hoewel de problemen op sommige locaties hardnekkig blijken te zijn, is de aanpak volgens de gemeenteambtenaren succesvol.

Beke-aanpak

Ook de aanpak van jongeren volgens de Beke-methode is een belangrijke activiteit van de bestuursdienst. Beke is een methodiek die door de politie gebruikt wordt om door middel van gestandaardiseerde checklisten groepen jongeren (en de individuen hierin) in kaart te brengen. Deze groepen worden geordend in de categorieën 'crimineel', 'overlastgevend' of 'hinderlijk'. In 2007 zijn 44 groepen in Den Haag in kaart gebracht. De gemeente besluit of er een of meer groepen worden aangepakt en zo ja, welke. Op basis van de gegevens van de checklisten spreekt een aantal organisaties onder regie van de gemeente gezamenlijk een aanpak af voor een of meer groepen. Waar nodig wordt ook voor een individuele jongere uit een groep een plan van aanpak gemaakt. De gemeente bewaakt de voortgang van de uitvoering van die plannen.

Jeugdregisseurs

De gemeente heeft ten behoeve van de hele stad jeugdregisseurs aangesteld. Deze moeten een casus die vastgelopen is in de uitvoering, weer vlot trekken. Deze regisseurs opereren hiertoe veelal op managementniveau. Ze zoeken een oplossing voor het probleem met directeurs of afdelingshoofden van de betrokken organisaties. Blijft ook hier een oplossing uit dan wordt door de jeugdregisseurs opgeschaald naar burgemeester of wethouder.

In de toekomst zullen deze jeugdregisseurs de liaisonrol gaan vervullen tussen het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) en het Veiligheidshuis. Ze participeren zowel in overleg van het CJG als in

overleg binnen het Veiligheidshuis en dienen zo zorg te dragen voor verbinding en afstemming tussen afspraken en in te zetten acties.

Projecten en trajecten

In Den Haag zijn er veel projecten en trajecten, voor allerlei doelgroepen en met diverse doelstellingen. Sommigen zijn bedoeld voor alle Haagse jeugdigen, sommigen slechts gericht op criminele jongeren of overlastgevende jongeren, zoals bijvoorbeeld het hierboven al genoemde mobiel jongerenteam dat de jongeren uit deze groepen benadert en doorleidt naar zinvolle activiteiten. Het ene project richt zich op toeleiding naar werk, het andere traject is een agressie-regulatie-traject voor de jongere.

Sommige projecten of trajecten horen bij het vaste aanbod van een organisatie, maar ook de gemeente heeft ten behoeve van haar jongeren diverse zorg- of hulpverleningstrajecten ingekocht. Een vermeldenswaardig project, dat in 2007 de Hein Roethofprijs heeft gewonnen, is het Jongerentoezichtteam: een groep jongeren tussen de 16 en 23 jaar, die geen werk of opleiding heeft, houdt onder begeleiding van de politie toezicht op openbare ruimtes en locaties. Doel is de jongeren ervaring op te laten doen en hen terug te laten keren naar werk of school.

Aanpak overlastgevende jeugd

In een aantal stadsdelen, onder andere Centrum, bestaat een aanpak overlastgevende jeugd. Dit project omvat een strategisch veiligheidsoverleg, bestaande uit de stadsdeeldirecteur, de bureauchef politie, een manager openbare orde en veiligheid (in dienst van de gemeente Den Haag) en soms, bij criminele groepen, het OM. Deze partijen maken plannen voor het stadsdeel/de wijk om de overlast door jongeren tegen te gaan. Een regiegroep, waarin diverse professionals van zorg- en justitieorganisaties participeren, maakt voor de groepen overlastgevende jongeren in het stadsdeel/de wijk een plan van aanpak. Dit plan kan zorg, een strafrechtelijke aanpak en/of aanpak van de leefomgeving omvatten. Het CJG participeert hierin als schakel naar zorg, de manager openbare orde en veiligheid zorgt (straks) voor terugkoppeling naar het Veiligheidshuis.

Centrum voor Jeugd en Gezin

Vóór 2011 zullen alle stadsdelen in Den Haag een eigen CJG hebben. Momenteel zijn er vier CJG's gerealiseerd. Het CJG is een laagdrempelige voorziening waar bewoners uit de wijk terecht kunnen voor al hun vragen over opgroeien en opvoeden. Door het bundelen van voorzieningen ontstaat voor ouders, jeugdigen en professionals een herkenbare plek in het eigen stadsdeel waar men terecht kan met vragen of signalen over het opvoeden en opgroeien van de Haagse jongeren. Het realiseren van de Haagse CJG's gebeurt onder regie van de gemeente Den Haag en is een samenwerkingsproject van diverse Haagse welzijns-, zorg- en onderwijsinstellingen.

Als basisvoorziening zijn in ieder geval de Jeugdgezondheidszorg /GGD Den Haag, Jong Florence, Jeugdformaat, Jutters¹³ en Bureau Jeugdzorg Haaglanden in elk CJG aanwezig. Per stadsdeel kan dit aangevuld worden met bijvoorbeeld wijkorganisaties.

Veiligheidshuis

Vanaf september 2009 is in Den Haag een Veiligheidshuis operationeel. In het Veiligheidshuis Den Haag opereren vanaf de start de partners van gemeente, politie, Justitie en zorg samen. Alle vertegenwoordigers van de samenwerkende partijen zijn fysiek aanwezig en hebben een werkplek in het Veiligheidshuis. In het Veiligheidshuis Den Haag werken dertien organisaties samen: Gemeente Den Haag, Openbaar Ministerie, Politie Haaglanden, Reclassering Nederland, Leger des Heils, Palier Materieel Juridische Dienstverlening, Parnassia¹⁴, Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg, Advies en Steunpunt Huiselijk Geweld, Bureau Halt, Penitentiaire Inrichtingen Haaglanden en Justitiële Jeugd Inrichting Teylingereind.

In het Veiligheidshuis Den Haag worden hardnekkige problemen met overlast, probleemjeugd, geweld en criminaliteit aangepakt. Het Veiligheidshuis heeft vijf clusters:

- Volwassenen: aanpak van stelselmatige daders en criminele en overlastgevende volwassenen.
- Jeugd: persoonsgerichte aanpak van criminele of overlastgevende jongeren,
- Gebiedsgericht werken: centrale aanpak om problemen uit de stadsdelen op te lossen.
- Huiselijk Geweld: meldpunt huiselijk geweld en advisering.
- Nazorg Ex-gedetineerden: brugfunctie tussen detentie en terugkeer in de Haagse samenleving.

Wanneer de overlast zo ernstig is dat deze vanuit het Veiligheidshuis niet (alleen) opgelost kan worden, kan het Veiligheidshuis een 'Veiligheidshuis Lokaal Opererend Team (VLOT)' in het leven roepen. Dit zijn teams op maat die voor een korte periode gericht het probleem in een wijk of gebied aanpakken.

Doel van het Veiligheidshuis is om door de integrale aanpak fout gedrag te bestraffen en waar nodig noodzakelijke zorg te verlenen. Deze integrale aanpak omvat het onderling uitwisselen van informatie, het samen ontwikkelen van een aanpak, het op elkaar afstemmen van acties van verschillende organisaties en het elkaar scherp houden op tempo en kwaliteit. Ordehandhaving, strafrecht en zorgverlening zijn in het Veiligheidshuis onder één dak en onder de regie van de gemeente werkzaam.

Strategisch overleg

Er is stadsbreed *strategisch overleg* ten behoeve van alle jongeren (Stuurgroep Sluitende Zorgstructuur dat bestaat uit bestuur en management van gemeente en organisaties) en een strategisch overleg over de aanpak van doorstromers (Strategisch Overleg Jeugd). In dit laatste

---

¹³ Zorgaanbieder Florence biedt thuiszorg, verzorgingshuiszorg, verpleeghuiszorg, jeugdgezondheidszorg en service en advisering in de gemeenten Den Haag, Delft, Leidschendam-Voorburg, Rijswijk, Voorschoten en Wassenaar. De Jutters is een centrum voor kinder- en jeugdpsychiatrie in de regio Haaglanden. De Jutters richt zich op kinderen en jongeren (en hun ouders/verzorgers) van 0 tot en met 22 jaar met psychische/psychiatrische problemen of met het risico deze te ontwikkelen.

Stichting Jeugdformaat is een organisatie voor jeugdhulpverlening in de regio Haaglanden. Jeugdformaat biedt professionele hulp aan kinderen, jongeren en ouders die het op eigen kracht om welke reden dan ook (even) niet redden: zij hebben oeilijkheden thuis, op school of met zichzelf.

overleg hebben het Openbaar Ministerie (OM), Bureau Jeugdzorg (BJZ), de Raad voor de Kinderbescherming (Raad), politie Haaglanden, bureau Halt en Gemeente Den Haag (bestuursdienst en afdeling OCW) zitting.

Overig overleg

In de *uitvoering* is ITJ (onder andere) de volgende overlegorganen tegengekomen:

- Justitieel Casus Overleg (JCO). Tot september 2009 zijn er drie JCO's: toppers, afdoening en leerplichtzaken. In het JCO overleggen, onder voorzitterschap van het OM, de Raad en of politie (bij strafbare feiten uit wetboek van Strafrecht) of leerplichtambtenaar (bij verzuimzaken) met elkaar over de afdoening.
- Netwerk- en trajectberaad (NTB): een wekelijks overleg onder voorzitterschap van de Raad tussen onder andere de justitiële jeugdinstelling, BJZ en gemeente Den Haag om nazorg aan jongeren na verblijf in detentie te realiseren.
- Overlegstructuren in de wijk voor een bepaalde gebieds- of groepsaanpak bijvoorbeeld het gedragsoverleg en gebiedsoverleg bij het Singelsproject in Ypenburg/ Leidschenveen of het overleg gericht op de aanpak van overlastgevende jongeren in de wijk, zoals in Scheveningen en Centrum.

Het JCO, NTB en een aantal overlegstructuren voor gebieds- of groepsaanpak, zoals overleg gericht op de aanpak van overlastgevende jeugd, worden bij het Veiligheidshuis ondergebracht. Er zijn diverse netwerken twaalfplus en twaalfmin, opgezet per wijk of stadsdeel, waarin jongeren boven respectievelijk onder de twaalf jaar met problemen besproken worden. De netwerken twaalfmin zullen opgaan in het CJG. Een deel van de netwerken twaalfplus wordt ondergebracht bij de aanpak overlastgevende jongeren (Veiligheidshuis). Voor de rest van de netwerken twaalfplus wordt nog bezien of en waar ze ondergebracht worden.

- Zorgadviesteams (ZAT's): alle scholen voor voortgezet onderwijs hebben een ZAT, waarin jongeren met problemen op school besproken worden. De samenstelling van de teams kan per school verschillen. De maatschappelijk werker van de Jeugdgezondheidszorg zorgt voor de schakel met het CJG.

Er is in het Haagse beleid veel aandacht voor (de aanpak van) overlast, criminaliteit en recidive in het algemeen, en voor (de aanpak van) specifieke groepen recidiverende jongeren zoals doorstromers, maar recidive onder jongeren als probleem of de aanpak van recidive als doel worden in de beleidsnota's niet genoemd.

Ook de bestaande overlevormen die ITJ in de uitvoering tegengekomen is, zijn niet specifiek gericht op de aanpak of preventie van recidive of op recidiverende jongeren.

Een uitzondering hierop zijn het JCO en het NTB, deze hebben onder andere als doel recidive te voorkomen of te verminderen. In alle andere overlevormen worden jongeren besproken die problemen hebben op een of meer gebieden. Soms is een van de problemen dat een jongere al een of meerdere malen in aanraking met de politie is geweest. Een jongere kan ook in verschillende

---

¹⁴ Parnassia biedt onder andere hulp aan (jong)volwassenen met psychotische aandoeningen.

overlegvormen tegelijk besproken worden, bijvoorbeeld in een ZAT en in het JCO. De diverse overlegvormen lijken nu nog redelijk op zichzelf staande gremia te zijn. In de informatie-uitwisseling over de jongeren en de informatieverstrekking over het aanbod aan jongeren heeft ITJ weinig afstemming of aansluiting gezien.

Reden voor ITJ om in de praktijk te gaan kijken of en hoe de aanpak en preventie van recidive onder jongeren gestalte krijgt.

3 De praktijk in Den Haag

In het vorige hoofdstuk is beschreven wat er in Den Haag aan beleid om recidive te voorkomen en te verminderen is vastgelegd, en welke samenwerkings- en overlegvormen daartoe aanwezig zijn. In dit hoofdstuk zal aandacht besteed worden aan hoe dit in de praktijk uitwerkt voor de aanpak en preventie van recidive onder jongeren.

3.1 Uitvoering van centraal beleid en centrale plannen

De uitvoering van het centrale beleid en de centrale plannen is in de Haagse praktijk complex.

- De zorg en hulpverlening aan jeugd behoort - zoals overal in Nederland – tot de taak van veel organisaties en voorzieningen. Sommige voorzieningen en organisaties werken landelijk, sommige zijn provinciaal georganiseerd, andere regionaal, gemeentelijk of per wijk. Bij de aanpak en preventie van recidive speelt bovendien een aantal justitieorganisaties een rol. Ook deze zijn landelijk, regionaal of gemeentelijk georganiseerd.
- Hoe het beleid en de centrale plannen worden uitgevoerd en geïmplementeerd kan in Den Haag per stadsdeel of wijk verschillen. Immers per stadsdeel of wijk verschilt de problematiek en wellicht ook de benodigde aanpak. Maatwerk in de vorm van een wijkaanpak is dan noodzakelijk. De gemeente heeft stadsdeelmanagers en buurtregisseurs aangesteld, die verantwoordelijk zijn voor de vertaling en uitvoering van het centrale beleid in een concreet plan voor dat stadsdeel of voor die wijk en die ook moeten zorgen voor draagvlak en betrokkenheid van de relevante organisaties bij de uitvoering. Hoewel velen de wijkaanpak in Den Haag toejuichen, vergt deze volgens veel professionals van gemeentelijke, regionale en landelijke instanties vaak wel extra inspanning. Een professional die in meerdere wijken werkzaam is, moet voortdurend omschakelen: in wijk X moet hij op manier A samenwerken met organisaties Y en Z, in een andere wijk is de aanpak net even anders en komt hij professionals van weer andere organisaties tegen.
- Er zijn veel projecten die een beperkte doelstelling hebben en bedoeld zijn voor een beperkte doelgroep. De gemeente is deze soms met behulp van landelijke subsidies gestart. Deze projecten staan vaak los van de reguliere organisaties.
- Door de veelheid aan organisaties en door de wijkaanpak zijn er ook veel samenwerkingsverbanden en overlegvormen, die er per stadsdeel of wijk bovendien vaak anders uitzien. De functie van schoolwijkagent bijvoorbeeld komt in de ene wijk wel voor en in de andere niet. Het is voor professionals moeilijk zicht te krijgen op het totale aanbod en alle acties, en ITJ constateert dat ze er vaak ook niet mee bekend zijn. Dit maakt de samenwerking, het op één lijn komen van professionals, en de afstemming tussen organisaties en de professionals daarbinnen niet makkelijk.

3.2 De recidivist in Den Haag

Aard

ITJ constateert dat het beeld dat de professionals in Den Haag van een recidiverende jongere hebben redelijk eenduidig is en niet veel verschilt van het beeld dat men elders in Nederland van zo'n jongere heeft. Als kenmerken van een recidiverende jongere worden genoemd: leeft in een gezin met een lage sociaaleconomische status, met ouders die geen grip meer op de jongere hebben, hangt op straat, verzuimt vaak van school en drinkt of blowt veel. Recidiverende jongeren zijn bijna altijd ouder dan 12 jaar.

Vooraf jongeren rond de 18 jaar worden door professionals genoemd als een moeilijke groep. Voor veel organisaties is de leeftijd van 18 jaar een grens (aan de onder- of bovenkant) voor aanpak, behandeling of zorg. Dit bemoeilijkt in de praktijk nogal eens de hulpverlening of een goede aansluiting van activiteiten. Jongeren van (ruim) 17 jaar worden door professionals vaak niet meer aangemeld voor een project of traject dat bestemd is voor jongeren tot 18 jaar. Vanwege wachtlijsten maar ook omdat bij veel projecten en trajecten de leeftijdsgrens van 18 jaar strikt wordt gehanteerd, achten veel professionals zo'n aanmelding zinloos. Maar deze jongeren kunnen nog niet worden aangemeld bij projecten of trajecten die voor jongeren van 18 jaar en ouder bestemd zijn. Dat de enige optie voor een 17-plusser is om te wachten tot hij of zij oud genoeg is, is zorgelijk. Het risico dat hij of zij terugvalt is dan immers groot.

Als een jongere niet meer naar school gaat (door verzuim of uitval) speelt rond de leeftijd van 18 jaar ook de vraag of het zinvol is nog in te zetten op terugkeren naar school en een diploma halen, of dat het beter is voor die jongere te zoeken naar passend werk.

Het probleem van de leeftijdsgrens wordt overigens gesignaleerd voor alle jongeren die hulp nodig hebben, en geldt niet specifiek voor recidiverende jongeren.

Omvang

Cijfers over het totaal aantal recidiverende jongeren in Den Haag zijn bij de geïnterviewde professionals nauwelijks bekend. De inschatting die professionals geven van het aantal recidivisten in de gemeente is gebaseerd op de jongeren die ze zien vanuit hun eigen functie, binnen hun eigen organisatie en binnen hun eigen werkgebied (wijk, stadsdeel, etc.). Bovendien hanteren professionals en organisaties vaak verschillende definities van recidive en recidiverende jongeren. Ook de wijze van registreren en de gebruikte systemen sluiten vaak niet op elkaar aan. Waar de één onder recidivist alleen veelplegers en/of doorstromers en hardekernjongeren verstaat, rekent een ander ook hangjongeren of overlastgevende jongeren tot de groep recidiverende jongeren. Het niet bekend zijn met de omvang wordt niet veroorzaakt door het ontbreken van cijfers. De gemeente Den Haag en Politie Haaglanden beschikken over voldoende relevant cijfermateriaal.

3.3 Aansluiting zorgketen en justitieketen

De aanpak en preventie van recidive is niet alleen de verantwoordelijkheid van justitie, het is evenzeer een verantwoordelijkheid van de gemeente, het onderwijs en zorg- en hulpverleningsinstanties. Risico- en beschermende factoren bevinden zich immers in alle

domeinen: thuis, omgeving en school. ITJ is van mening dat een aanpak alleen effectief kan zijn als naast de straf of de maatregel voor de jongere zelf, ook zaken worden aangepakt en verbeterd die te maken hebben met de thuissituatie, de omgeving van de jongeren en de school. Organisaties en professionals zullen elkaar daarbij nodig hebben.

Alle ondervraagden in Den Haag zijn die mening toegedaan: men noemt de justitiepartners, en met name de politie, verantwoordelijk voor de aanpak van recidive. Maar ook de gemeente, zorg- en hulpverleningsinstanties en scholen worden vaak genoemd als belangrijke partners in de aanpak. Bij preventie worden dezelfde partijen genoemd. Dat alleen met een gezamenlijke aanpak het probleem opgelost kan worden, is ook de mening van professionals en vertegenwoordigers van de gemeente. Iedereen spreekt over de gewenste en vereiste samenwerking: men moet elkaar kennen en men moet met elkaar informatie delen over jongeren om werkelijk effectief te kunnen zijn en de jongeren op het goede pad te krijgen. In de praktijk heeft ITJ hiervan echter nog maar weinig gezien. De aanpak van recidive is nog grotendeels een zaak voor de justitieorganisaties. Deze aanpak is vooral gericht op het verminderen van recidive bij jongeren die al op het verkeerde pad zijn. Een specifieke aanpak om recidive te voorkomen heeft ITJ nauwelijks waargenomen. Veel geïnterviewde professionals in Den Haag zijn van mening dat zorg en justitie los van elkaar opereren. En dat jongeren in beide ketens apart besproken kunnen worden en informatie of afstemming tussen de ketens niet plaatsvindt.

Toch heeft ITJ ook positieve ontwikkelingen op dit gebied gezien. In een aantal buurtprojecten werken justitie- en zorgorganisaties nauw samen. Met name de wijkagent (als justitiepartner) neemt vaak actief deel aan buurtoverleg en -aanpak. Het Singelsproject is een voorbeeld van samenwerking tussen het justitiedomein en het zorgdomein. Dit project is niet expliciet gericht op de aanpak en preventie van recidive, maar biedt wel goede kansen om de samenwerking hiernaar uit te bouwen.

Singelsproject (stadsdeel Ypenburg /Leidschenveen)

Doel van het project is de leefbaarheid van de buurt te verbeteren met name door verloedering en criminaliteit tegen te gaan. De gemeente heeft voor dit project een buurtregisseur aangesteld. Het project kent twee soorten overleg: een openbaar gebied overleg, dat gaat over de voorzieningen, de buurt zelf; en een gedragsoverleg (één keer per maand), daar worden de mensen besproken die de buurt 'verpesten', en wordt afgesproken op welke manier ze aangepakt (gaan) worden. Bij de 'raddraaiers' zitten veel jongeren. Tijdens het gedragsoverleg worden echter niet de individuele jongeren maar altijd hele gezinnen besproken en waar nodig aangepakt. Aan het overleg nemen in ieder geval de wijkagent, de jongerenwerker en de buurtbouwwerker deel. De buurtregisseur zit het overleg voor.

Voor de verbetering van de afstemming en samenwerking tussen zorg- en justitie- organisaties hebben veel professionals hun hoop gevestigd op het Veiligheidshuis, dat ten tijde van het onderzoek nog in oprichting was. Het Veiligheidshuis is sinds september 2009 in Den Haag operationeel. In het Veiligheidshuis worden de samenwerking en het overleg tussen justitie- en

zorgorganisaties georganiseerd en geïnstitutionaliseerd. Dit zou de ervaren kloof moeten dichten. De professionals zien weinig andere alternatieven dan het Veiligheidshuis om de samenwerking te verbeteren.

Het Veiligheidshuis is echter allereerst een structuur en is daarmee nog geen garantie voor een succesvolle samenwerking. Samenwerking heeft te maken met cultuur. Ook het fysiek bij elkaar zitten is niet per definitie een garantie voor succes. Het maakt het elkaar leren kennen, het elkaar aanspreken en met elkaar informatie uit wisselen, wel makkelijker. Belangrijke voorwaarden voor succes zoals een groot draagvlak, een brede deelname van organisaties (in Den Haag zijn diverse zorg- en hulpverleningsorganisaties naast de gebruikelijke justitiepartners werkzaam in het Veiligheidshuis) en het beleggen van een duidelijke regierol door de gemeente, zijn in Den Haag aanwezig.

3.4 Regie

Zolang een professional alleen werkt of samen met een beperkt aantal organisaties, is meestal wel duidelijk wie de regie over de hulpverlening aan een jongere voert. ITJ constateert dat professionals zich regelmatig casemanager of zorgcoördinator noemen op basis van hun functie. Wanneer er veel professionals betrokkenen zijn bij een jongere of zijn gezin, is aanwijzing van één casusregisseur of zorgcoördinator noodzakelijk. Zonder bewaking van afspraken en zonder afstemming van het aanbod is het risico aanwezig dat een jongere tussen wal en schip belandt of geen passende zorg krijgt. In de stuurgroep sluitende zorgstructuur wordt momenteel een convenant voorbereid dat vastlegt welke organisatie in welke situatie de zorgcoördinatie op zich neemt als er sprake is van meerdere problemen tegelijkertijd. Deze zorgcoördinator voert dan de regie over de jongere en over zijn gezin.

De gemeente (het programmabureau Jeugd) heeft begin 2008 jeugdregisseurs aangesteld. Zij kunnen ingeschakeld worden als professionals of organisaties er met elkaar niet uitkomen. Zo'n jeugdregisseur als crisismanager is bij de professionals zeer welkom. Hij of zij staat los van de partijen en kan overzien wat de beste oplossing voor de jongere is.

De jeugdregisseur is aangesteld voor het vlottrekken van de samenwerking ten behoeve van alle jongeren met problemen in Den Haag, met uitzondering van de veelplegers. De jeugdregisseur 'moet' veelplegers 'uit handen geven' aan de regisseur veelplegers van de bestuursdienst van de gemeente. Bij veelplegers treedt deze laatste op als crisismanager. Veel professionals klagen erover dat de gemeente zich inhoudelijk bemoeit met de hulpverlening aan de jongeren. Volgens deze professionals zou de gemeente veel meer als ketenregisseur moeten optreden. Hoewel de gemeente zelf zegt de ketenregie als haar taak te zien en ook zegt deze naar zich toe te trekken, constateert ITJ dat professionals dit in de praktijk nog niet merken. Veel professionals geven aan het ontbreken van een ketenregisseur als gemis te ervaren. Men mist sturing en aansturing, een functionaris of organisatie die ervoor zorgt dat de verschillende organisaties en voorzieningen die bij jongeren zijn betrokken, zodanig samenwerken en hun activiteiten zo op elkaar afstemmen dat er goede resultaten voor jongeren worden behaald.

3.5 Samenwerken en aanbod

Professionals in Den Haag vinden samenwerking noodzakelijk. Sommige organisaties werken inderdaad intensief samen. Zo constateert ITJ dat professionals uit de justitieorganisaties frequent (gezamenlijk en mondeling) met elkaar overleggen en informatie met elkaar delen over de benodigde aanpak voor jongeren. Professionals van andere organisaties werken vaker informeel samen. Zij hebben bijvoorbeeld telefonisch overleg over een jongere met een bekende collega van een andere organisatie.

De veelheid aan organisaties, het grote en uiteenlopende aanbod aan activiteiten, het niet op elkaar aansluiten van het aanbod, de vele overlegvormen en de voortdurende personeelwisselingen bij organisaties belemmeren volgens veel professionals een effectieve samenwerking.

ITJ heeft geconstateerd dat professionals weinig zicht hebben op andere organisaties of projecten en geen overzicht hebben. Men kent de grote organisaties als Bureau Jeugdzorg of Politie, maar tal van gemeentelijke organisaties en projecten zijn bij vele professionals onbekend. Professionals kennen elkaar niet.

Aanbod aan jongeren

Onbekendheid met andere organisaties en projecten en met de professionals die daar werkzaam zijn, brengt met zich mee dat ook het aanbod en de activiteiten van die andere organisaties en projecten onbekend zijn. ITJ heeft bovendien gezien dat men dat aanbod vaak ook niet (meer) wil kennen: professionals verzuchten dat ze moe worden van het zoveelste plan, de zoveelste pilot. Het ene plan buitelt over het andere heen. Het is dan erg aantrekkelijk een plan opzij te leggen of naar eigen behoefte aan te passen vinden de professionals.

Dit alles heeft tot gevolg dat professionals vasthouden aan het bekende en aan het aanbod van de eigen organisatie. Omdat de meeste professionals zeer betrokken zijn bij de jongeren, zorgt men er wel voor dat voor de jongere een plan van aanpak wordt gemaakt en dat de jongere hulp of zorg wordt geboden. Maar bij het zoeken naar een oplossing of een geschikte aanpak redeneren professionals in de praktijk meer vanuit hun eigen aanbod dan vanuit de behoeften van een jongere. Professionals ondernemen vaak alleen die acties die horen bij het aanbod of de taak van de eigen organisatie. Zij ondernemen niet die acties – ook al zijn deze voor de jongere echt van belang – die naar hun mening tot de verantwoordelijkheid van andere organisaties behoren. Dat alle professionals die bij een jongere betrokken zijn samen een plan van aanpak opstellen heeft ITJ nauwelijks waargenomen. Zo'n gezamenlijk plan van aanpak is echter essentieel om ervoor te zorgen dat de jongere adequaat wordt geholpen.

Afronding van aanbod

Het traject dat een professional de jongere aanbiedt is meestal beperkt in tijd. Bij de meeste trajecten staat de einddatum vooraf vast, ongeacht of het voor de jongere dan ook voldoende is geweest. Voor professionals eindigt na afloop van het traject ook hun bemoeienis met de jongere.

Soms dragen ze de jongere nog over aan een andere organisatie, maar voor de professional is de betreffende casus afgesloten. Hij volgt de jongere niet meer en raakt het zicht op de jongere kwijt. Recidiverende jongeren die uit een traject komen krijgen lang niet altijd nazorg. Soms wordt er wel nazorg geboden maar die is niet specifiek op deze jongeren gericht en niet gericht op bestendiging van het resultaat dat in het doorlopen traject is geboekt. Niet alle jongeren komen voor de bestaande vormen van nazorg in aanmerking, maar een aanvullende vorm van nazorg wordt niet gecreëerd.

Niet alleen wordt er vaak geen nazorg geboden maar ook wordt de jongere na een traject niet gedurende langere tijd gevolgd. Juist die monitoring kan er voor zorgen dat tijdig ingegrepen wordt en wordt voorkomen dat de jongere weer ontspoot.

Informatie-uitwisseling

Waar men elkaar kent en treft, wordt er naar eigen zeggen ruimhartig informatie over jongeren uitgewisseld. Dit gebeurt meestal mondeling, want veel professionals geven aan dat het delen of overdragen van dossiers volgens hen niet juist is: "dan schendt je allerlei privacyregels". De gemeente heeft een aantal jaren geleden met diverse organisaties een privacyprotocol gemaakt om daarmee de uitwisseling van informatie te stroomlijnen en afspraken te maken over het uitwisselen van informatie, maar dat is niet erg succesvol gebleken. Het bleek niet haalbaar iedereen op dezelfde manier te laten omgaan met het uitwisselen van informatie. De invoering van de Haagse Verwijsindex eind 2008 lijkt meer kansen te bieden; met veel organisaties heeft de gemeente nu afspraken gemaakt en er is vastgelegd hoe en wat gemeld gaat worden in de Verwijsindex. Per organisatie is ruimte voor eigen inzicht en inbreng over hoe er moet worden omgegaan met het uitwisselen van informatie.

3.6 Ketenpartners

ITJ is van mening dat bij een goede ketensamenwerking alle relevante partners en organisaties die bij jongeren zijn betrokken, bijdragen aan de oplossing van het probleem en aan het behalen van resultaat. Los van de constatering dat veel professionals nogal solistisch vanuit hun eigen organisatie of eigen taak handelen, is de aanpak van recidive in Den Haag vooral nog een zaak van de justitiepartners. Dezelfde jongere die als recidivist in de justitieketen besproken wordt, kan als risicojongere in de zorgketen worden besproken en behandeld. De ketens weten dat vaak niet van elkaar. De Haagse Verwijsindex zou hieraan (deels) een einde moeten maken. Bij twee of meer signalen over een jongere, kunnen professionals weten wie met hulpverlening aan welke jongere bezig is, informatie over een jongere uitwisselen en waar nodig afspreken wie de casusregie op zich neemt.

Scholen

Scholen zijn nauwelijks zichtbaar in de ketens. De aanwezigheid van de leerplicht-ambtenaar als vertegenwoordiger van scholen in divers overleg kan niet voorkomen dat scholen vaak genoemd worden als ontbrekende partner in de keten. Van overleg of informatie-uitwisseling tussen bijvoorbeeld scholen en justitie of zorginstanties heeft ITJ nauwelijks iets gezien. Terwijl met name

schoolverzuim en schooluitval als belangrijke voorspellers of veroorzakers van recidive worden gezien.

Ouders en jongeren

Professionals stellen in eerste instantie dat ouders en de jongeren zelf verantwoordelijk zijn voor de aanpak van recidive. Ouders en jongeren worden echter door professionals niet als ketenpartners beschouwd. ITJ constateert dat in de praktijk jongeren en ouders door die professionals slechts beperkt betrokken worden bij het ontwikkelen van activiteiten. De ouders worden geïnformeerd over de aanpak en aanbod aan hun zoon of dochter maar wat de behoeften en wensen zijn wordt vaak niet meegenomen en meegewogen in het bepalen van de beste oplossing. Hoe het traject eruit ziet dat een jongere aangeboden krijgt, is meestal afhankelijk van het aanbod van de organisatie waar hij op dat moment terecht gekomen is. Zoals ITJ al eerder constateerde: professionals missen vaak het overzicht en kennen niet het gehele aanbod, dus men biedt datgene aan wat de eigen organisatie in huis heeft.

Bovendien constateren professionals dat veel ouders zelf hulp nodig hebben om de verantwoordelijkheid voor hun kinderen (weer) op te kunnen pakken. Ouders zijn daarmee in de ogen van professionals eerder klant dan partner, maar dat ontslaat hulpverleners volgens ITJ niet van de plicht ouders actief te betrekken bij de aanpak van hun kind.

De gemeente betreft via burgerpanels en dergelijke met enige regelmaat jongeren en hun ouders bij problemen die in de stad spelen. Er hebben raadplegingen plaatsgevonden over de aanpak van overlast in de buurt.

3.7 Meten en evalueren

In Den Haag zijn veel cijfers en analyses beschikbaar over jeugd, risicojeugd en criminele jongeren, of specifieke recidiverende jongeren, bijvoorbeeld veelplegers. Men beschikt over de *Staat van de jeugd* in Den Haag en de *Criminaliteitsbeeldanalyse - Jeugd*. Ook zijn er cijfers en analyses over bepaalde doelgroepen, bijvoorbeeld Marokkanen en Antillianen, zoals de Monitor Impuls Marokkaanse Risicjongeren 2007 en de Monitor Traha Brug 2007 (Antilliaanse jongeren). Deze cijfers geven een beeld van de omvang en vaak ook over kenmerken van groepen. Opmerkelijk is dat deze cijfers bij de geïnterviewde professionals nauwelijks bekend zijn. Over de effectiviteit van een aanpak, over de resultaten van een project of traject op jongeren zijn nauwelijks gegevens voorhanden. Een professional 'meet' vaak wel zijn eigen handelen. Deze evaluatie gebeurt altijd meteen na afloop van het project of traject. In hoeverre de aanpak een (meer) blijvend resultaat voor de jongere heeft, weet de professional meestal niet. ITJ is niet tegengekomen dat een aanpak of het resultaat daarvan door alle betrokken professionals/organisaties samen wordt geëvalueerd en dat hierover gegevens beschikbaar komen.

4 Conclusies en oordeel

De centrale vraag van dit onderzoek luidde: "Hoe werken organisaties en voorzieningen in de gemeente Den Haag samen aan het voorkomen van recidive en aan de aanpak van recidive bij jongeren, en wat zijn de resultaten van deze samenwerking?"

Dit hoofdstuk geeft antwoord op deze centrale vraag. Eerst worden de deelconclusies weergegeven, op de acht kwaliteitscriteria die ITJ hanteert om de kwaliteit van de ketensamenwerking te beoordelen. Daarna volgt de algemene conclusie van ITJ. Tot slot presenteert ITJ haar oordeel over de kwaliteit van de ketensamenwerking in Den Haag.

4.1 Beoordeling aan de hand van acht kwaliteitsaspecten

ITJ heeft de samenwerking tussen de verschillende partijen die betrokken zijn bij de aanpak en preventie van recidive onder jongeren beoordeeld aan de hand van acht kwaliteitsaspecten voor een samenhangende en resultaatgerichte samenwerking. Deze aspecten hebben niet alleen de functie om de aangetroffen kwaliteit van de samenwerking te beoordelen; ze geven ook richting aan de ontwikkeling van nieuwe en versterking van bestaande ketens.

Doelconvergentie

De mate waarin overeenstemming bestaat tussen ketenpartners over het gezamenlijk doel van de keten om het probleem te voorkomen en te verminderen.

Doelconvergentie

In Den Haag is de aanpak van recidive nog grotendeels een zaak van politie en justitie. In de justitieketen is vermindering van recidive één van de doelen. Bij de andere organisaties (onder andere hulp, zorg, school) heeft ITJ geen expliciete doelstelling om recidive onder jongeren te voorkomen of verminderen gevonden. Sommige organisaties hebben doelen voor risicojeugd geformuleerd, en daar vallen recidiverende jongeren soms ook onder. Of er zijn doelen gesteld voor de aanpak van een bepaalde doelgroep (bijvoorbeeld voor Marokkanen of Antillianen); vermindering van criminaliteit en recidive is dan soms een subdoel. Maar deze doelen zijn altijd doelen van de eigen organisatie. Van een met verschillende organisaties gezamenlijk geformuleerde en gedragen doelstelling is geen sprake.

Gedeelde probleemanalyse

Een door ketenpartners gedeelde analyse van het probleem. Dit moet leiden tot een gedeeld beeld van de oorzaken, de omvang en de aangrijpingspunten om het probleem te voorkomen en te verminderen.

Gedeelde probleemanalyse

Een gedeelde probleemanalyse ontbreekt. Professionals hebben weliswaar een overeenkomstig idee van de belangrijkste veroorzakers of voorspellers van recidive, maar het beeld dat men schetst is het beeld dat bekend is uit de literatuur. Het beeld is niet met elkaar gedeeld. Of dat geschetste beeld van de recidivist dus ook hét beeld van de Haagse recidivist is, weet men niet. Over de omvang van het probleem recidive onder jongeren is bij de professionals ook weinig bekend. Iedereen weet dat er veel recidivisten zijn, maar aantallen kunnen professionals nauwelijks noemen. Het aantal recidivisten in de eigen case-load en soms cijfers vanuit de eigen organisaties zijn

meestal nog wel bekend, maar een totaal overzicht voor de gemeente heeft men niet. De beschikbaarheid van cijfermateriaal is niet het probleem. De gemeente heeft erg veel cijfermateriaal over risicojeugd, over het vóórkomen van criminaliteit per stadsdeel en bij doelgroepen als Marokkanen en Antillianen, over doorstromers en veelplegers. Deze informatie is alleen niet bekend bij de professionals. Voor een juiste analyse van het probleem, is zicht op de aard en omvang, maar vooral ook eenzelfde gedeeld zicht bij bestuur, management en professionals belangrijk.

Ketenregie

Sturing en afstemming van de keten om het/de aan het probleem van de jongere gerelateerde doel(en) van de keten te bereiken.

Ketenregie

Er is in Den Haag geen ketenregisseur die verantwoordelijk is voor de bewaking van alle activiteiten op het gebied van recidive en afstemming tussen de betrokken organisaties. Vanuit de gemeente is voor doorstromers/veelplegers een projectleider/ketenregisseur aangesteld. Deze projectleider heeft vooral contact met de justitieketen over de aanpak van doorstromers en veelplegers in Den Haag en wordt door professionals niet als de ketenregisseur gezien.

Bij de zorg- en hulpverleningsorganisaties zijn op casusniveau veel casemanagers aanwezig en heeft de gemeente jeugdregisseurs benoemd. Deze regisseurs hebben geen formele doorzettingsmacht maar werken aan een oplossing voor de jongere vanuit gezag, kennis en draagvlak: als de jeugdregisseur er niet uit komt, wordt verder opgeschaald naar de wethouder of burgemeester. Dat werkt volgens de meeste professionals prima in de praktijk.

Informatie-coördinatie

Alle gegevens die nodig zijn om het gezamenlijk doel te bereiken, worden verzameld, vastgelegd en uitgewisseld.

Informatiecoördinatie

Professionals wisselen onderling informatie uit. In de vele overleggen die er zijn, wordt er naar eigen zeggen ruimhartig informatie gedeeld. Ook informeel wordt er informatie over jongeren uitgewisseld. In verband met de invoering van de Haagse Verwijsindex heeft de gemeente afspraken met vele organisaties gemaakt en is vastgelegd hoe en wat gemeld gaat worden in deze Verwijsindex. Per organisatie is ruimte voor eigen inzicht en inbreng over hoe er moet worden

omgegaan met het uitwisselen van informatie.

Bereik

De organisaties weten op welke jongeren en welk deel van het probleem de keten zich richt en hebben zicht op jongeren die zij wel en niet bereiken met het gezamenlijke of afzonderlijk aanbod.

Bereik

Met uitzondering van de justitieorganisaties, die met elkaar samenwerken en structureel overleggen, zijn andere organisaties in Den Haag nog vaak kleine eilandjes, die solistisch opereren. School en werk zijn niet zichtbaar in de aanpak en preventie van recidive, terwijl met name scholen een belangrijke signalerende functie zouden kunnen hebben. Ouders worden niet structureel betrokken bij het ontwikkelen van activiteiten. Als jongeren eenmaal in de fout zijn gegaan en gepakt zijn door de politie, zijn ze (tijdelijk) in beeld bij de professionals uit met name de

justitieorganisaties. Maar of alle recidiverende jongeren bereikt worden met een zorg- of hulpverleningsaanbod weet men niet.

Continuïteit

De activiteiten in de keten vinden ononderbroken plaats.

Continuïteit

Den Haag heeft een uiteenlopend en ruim aanbod aan voorzieningen, organisaties, projecten, en pilots. Dit aanbod zou continuïteit in de zorg aan recidiverende jongeren kunnen waarborgen. Maar veel professionals geven aan het aanbod niet te kunnen overzien door de hoeveelheid en diversiteit ervan. Ondanks dat grote aanbod zijn er ook

in Den Haag wachtlijsten. Deze vormen een serieuze bedreiging voor continuïteit in zorg en hulp. Wachten betekent dat er niets gedaan wordt aan de jongere zelf, aan zijn omgeving, aan het gezin, kortom aan de factoren die ervoor gezorgd hebben dat hij in de fout ging. Wachten is dus altijd risicovol. De kans dat een jongere weer in de fout ingaat is groot. Verder ziet ITJ weinig nazorg of begeleiding na een traject. Een jongere die met een traject stopt, raakt uit het zicht van de professional. Deze heeft geen contact meer met de jongere of informeert niet bij de jongere, bij zijn ouders of bij andere professionals hoe het de jongere na enige tijd vergaat. Zonder deze nazorg is tijdig ingrijpen of bijsturen onmogelijk en is de kans groot dat jongeren weer terugvallen in fout gedrag.

De aansluiting tussen verplichte trajecten en vrijwillige trajecten is er vaak niet. De jongere en/of zijn ouders moeten zelf de weg vinden naar het vrijwillige hulpaanbod. Omdat professionals zelf al aangeven de weg niet te kunnen vinden, zal dat de meeste jongeren en hun ouders ook niet lukken.

Oplossingsgerichtheid

De activiteiten van ketenpartners zijn gericht op het verminderen of voorkomen van het probleem en zijn afgestemd op de behoeften van jongeren. De afzonderlijke activiteiten van ketenpartners worden daartoe op elkaar afgestemd.

Oplossingsgerichtheid

Op casusniveau is men op zoek naar de beste aanpak voor de jongere. De betrokken professional maakt voor elke jongere een plan, maar vaak wordt naar een oplossing gezocht vanuit de doelstellingen en het aanbod van de eigen organisatie of van een (klein) samenwerkingsverband. Bepaalde activiteiten die niet direct op de jongere zelf gericht zijn maar op bijvoorbeeld een van de ouders of op de school, kunnen belangrijk zijn voor een effectieve aanpak van de jongere. Professionals zien dat wel, maar voeren die activiteiten niet zelf uit en initiëren ze ook niet. Deze activiteiten liggen namelijk niet binnen het bereik van de eigen organisatie, of men heeft geen bevoegdheden om deze activiteiten op te leggen of te initiëren. Centraal worden veel plannen voor de aanpak van problemen van en met jongeren gemaakt, en er is specifiek beleid en een apart overleg voor de aanpak van veelplegers. Hoewel deze plannen ervoor dienen

om motivatie en sturing te geven aan de aanpak door professionals geven zij aan dat er teveel plannen zijn.

Professionals stellen in de aanpak van recidive ouders en jongeren verantwoordelijk voor de aanpak. Maar jongeren en ouders worden nauwelijks betrokken bij het ontwikkelen van activiteiten. Er is weinig inzicht in de wensen en behoeften van jongeren en ouders bij de aanpak

van recidive. Het aanbod dat men de jongere doet is dan ook niet afgestemd op die vraag of behoefte van de jongere, maar meer op het eigen aanbod van de organisatie of het bij de professional bekende aanbod van andere organisaties.

Systematische evaluatie en verbetering

Een systematische evaluatie van de (keten)aanpak om de kwaliteit van de ketendoelen en het bereiken van de beoogde effecten te waarborgen en verbeteren.

Systematische evaluatie en verbetering

Incidenteel wordt de hulpverlening op casusniveau geëvalueerd. Nergens heeft ITJ gezien dat de effecten die de verschillende activiteiten hebben voor de jongere zelf, systematisch geëvalueerd worden. ITJ is van mening dat evaluaties ook gericht moeten zijn op het resultaat voor de jongere; is de jongere geholpen met de aanpak? Is dat resultaat blijvend? Is de jongere over een half jaar of over een aantal jaren nog steeds niet in aanraking met de politie geweest?

Er zijn in Den Haag veel cijfers beschikbaar over risicojeugd, criminaliteit, het aantal jongeren dat een traject doorlopen heeft en het aantal jongeren dat aan een project heeft deelgenomen. Deze cijfers zijn belangrijk, maar zeggen nog niets over in hoeverre de samenwerking en het geheel van activiteiten bijdragen aan de aanpak van recidive.

Evaluatie van de aanpak van recidive en het resultaat hiervan is nodig.

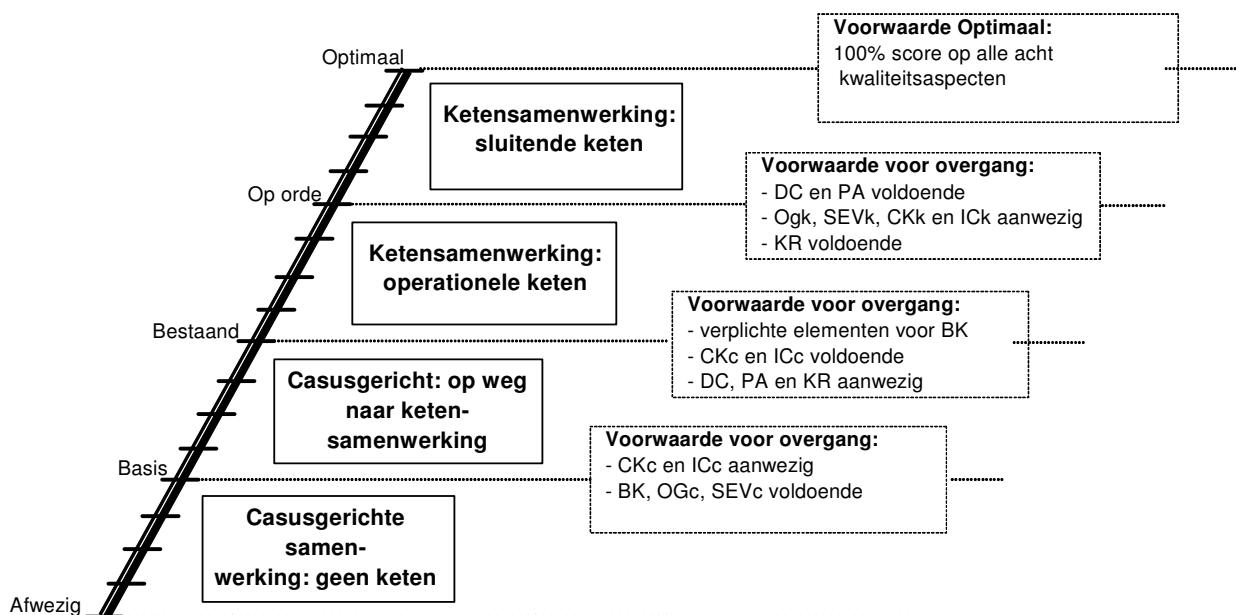
4.2 Algemene conclusie

Vergeleken met andere gemeenten recidiveren in Den Haag veel jongeren. Jongeren die recidiveren hebben minder goede toekomstperspectieven dan leeftijdsgenoten die niet recidiveren. De Haagse organisaties vinden het belangrijk dat recidive onder jongeren wordt voorkomen en verminderd en vinden het ook noodzakelijk daarvoor samen te werken. Hoewel hiermee het fundament voor samenwerking gelegd is, concludeert ITJ dat er op dit moment voor de aanpak en preventie van recidive in de gemeente Den Haag nog geen sprake is van een ketensamenwerking zoals ITJ die voorstaat.

4.3 Kwaliteit van de ketensamenwerking in Den Haag

In paragraaf 4.1 heeft ITJ aangegeven hoe, en in welke mate in de gemeente Den Haag wordt voldaan aan de verschillende kwaliteitsaspecten voor een goede ketensamenwerking. ITJ wil echter niet alleen aangeven in welke mate de samenwerking tussen organisaties en voorzieningen voldoet aan de acht aspecten, maar uiteindelijk een oordeel geven over de kwaliteit van de (keten)samenwerking in zijn geheel. Om dit oordeel te kunnen geven, moeten de scores op de kwaliteitsaspecten in samenhang gezien worden. ITJ hanteert een normenkader om tot een oordeel te komen over de kwaliteit van de ketensamenwerking binnen de gemeente. Onderstaand figuur geeft het normenkader ITJ weer.

Figuur 1: Normenkader ITJ algemeen: kwaliteit van de ketensamenwerking¹⁵

Op grond van de conclusies en het ITJ-oordeel op de afzonderlijke kwaliteitsaspecten komt ITJ tot het oordeel dat de kwaliteit van de ketensamenwerking in Den Haag zich bevindt op het niveau van casusgerichte samenwerking, dat wil zeggen: samenwerking is aanwezig rondom de aanpak van individuele jongeren, maar niet structureel aanwezig voor de doelgroep. ITJ komt tot dit oordeel omdat een aantal kwaliteits-aspecten niet in voldoende mate aanwezig is in die samenwerking. Werken aan bereik, oplossingsgerichtheid en systematische evaluatie zijn noodzakelijke voorwaarden om een volgende stap naar een uiteindelijk sluitende ketensamenwerking te kunnen maken. Daarbij is het van belang zicht te hebben op de aard en omvang van recidive. Zonder een goed beeld van de recidivist en zijn behoeften is het onmogelijk om gezamenlijk de juiste aanpak te kiezen en te weten en te meten of de aanpak het gewenste effect heeft gehad.

¹⁵ DC = Doelconvergentie PA = Gedeelde Probleemanalyse KR = Ketenregie
 CK = Continuïteit in de keten IC = Informatiecoördinatie OG = Oplossingsgerichtheid
 BK = Bereik van de keten SEV = Systematische Evaluatie en Verbetering
 Een c of k achter de afkorting van het kwaliteitsaspect wijst op het 'niveau' waarop dit aspect van toepassing is.
 c wil zeggen 'casusniveau', en k verwijst naar 'ketenniveau'.
 Onder aanwezig wordt verstaan dat het kwaliteitsaspect zichtbaar is in welke vorm dan ook. Onder voldoende wordt verstaan dat er voor minimaal 80% aan het kwaliteitsaspect is voldaan.

5 Bestuurlijke boodschap en aanbevelingen

5.1 Bestuurlijke boodschap

Voordat ITJ aan het onderzoek begon heeft de gemeente Den Haag toegezegd om met de onderzoeksresultaten aan de slag te gaan en de aanpak van recidive te verbeteren. De gemeente heeft als regisseur van het preventief jeugdbeleid en het integraal veiligheidsbeleid een zeer belangrijke initiërende rol om recidive onder jongeren te voorkomen en te verminderen. De gemeente is reeds zeer actief op het gebied van jeugd en heeft zich in vele projecten, plannen en andere initiatieven ook al als een stevige regisseur opgeworpen. Evenals de gemeente hebben ook de betrokken organisaties zich bereid verklaard om gezamenlijk recidive in Den Haag te bestrijden. De wil om recidive gezamenlijk aan te pakken is er. Nu is het belangrijk gezamenlijk vorm te geven aan die samenwerking, bestaande activiteiten af te stemmen en duidelijke afspraken te maken om de samenwerking effectief te laten zijn.

ITJ stelt dan ook voor dat de gemeente Den Haag in samenspraak met de betrokken organisaties een actieplan opstelt dat erop is gericht recidive in de gemeente integraal en gezamenlijk te bestrijden. Uit het onderzoek van ITJ komt naar voren dat er voldoende mogelijkheden zijn om de aanpak van recidive onder jongeren in Den Haag te verbeteren. Bij het opstellen van het actieplan zou vooral aandacht besteed moeten worden aan de aanbevelingen die in paragraaf 5.2 zijn opgenomen.

5.2 Aanbevelingen

Breng samenhang in het beleid en de aanpak van recidive onder jongeren

Een overkoepelende, gedeelde visie op preventie en aanpak van deze jongeren werkt verhelderend en motiverend. Deel dit vooral ook met professionals. Dicht de kloof in (over)zicht en informatie tussen bestuur en management aan de ene kant en professionals aan de andere kant.

Zorg voor zicht op aard en omvang van de groep recidiverende jongeren in de gemeente

Met dit zicht kunnen doelen geformuleerd worden, kan een geslaagde preventie en vroegsignalering opgezet worden. En kan een effectieve aanpak vastgesteld en uitgevoerd worden. Zorg hierbij voor heldere eenduidige definities. Zorg dat er cijfers en beelden beschikbaar zijn, ook voor professionals. Zorg dat een analyse van het probleem recidive gedeeld wordt door alle betrokken organisaties.

Evalueer structureel

Door zicht op de aard en omvang kunnen ook de resultaten van de aanpak en preventie van recidive gemeten worden. Samen met alle betrokken partners moeten afspraken gemaakt worden over hoe en wat gemeten wordt en hoe (kwalitatieve en kwantitatieve) data met elkaar uitgewisseld en gedeeld worden.

Zorg als regisseur dat met name de aansluiting tussen de ketens gerealiseerd wordt

De gemeente dient de regisseursrol op zich te nemen om de aansluiting tussen de justitiële keten en de zorgketen te bewerkstelligen. Zonder deze aansluiting zal een effectieve samenwerking nooit bereikt worden. Bij de ontwikkeling van Veiligheidshuis, en CJG's moet vooral aandacht zijn voor de afstemming en aansluiting tussen deze organisaties/ketens en de professionals daarbinnen met hun verschillende doelen, taken, aanbod en gerichtheid.

Bied een aanbod op maat aan

Het aanbod in de gemeente moet op maat gemaakt zijn voor de recidiverende jongere. Organisaties dienen hierin samen te werken en elkaar te betrekken bij de keuze van het meest effectieve aanbod voor de jongere. Maak gebruik van elkaars kennis en kunde en vergeet hierbij vooral de ouders en jongeren zelf en de scholen niet.

Bewaak de continuïteit, zorg voor nazorg

Bewaak de continuïteit in de hulpverlening. Het verminderen van wachtlijsten, het zorgen voor soepele overgangen van het ene traject naar het andere maar vooral ook het opzetten van het langdurig volgen of monitoren van jongeren na beëindiging van een traject zijn hierbij van essentieel belang.

5.3 Tot slot

De gemeente Den Haag heeft bij de start van het onderzoek toegezegd om, aan de hand van de bevindingen en aanbevelingen van het ITJ-onderzoek, samen met de betrokken organisaties, een plan op te stellen om de preventie en aanpak van recidive onder jongeren te verbeteren. ITJ zal dit actieplan beoordelen en de uitvoering van dit plan gedurende een met de gemeente af te spreken periode monitoren. Hierna wordt de gemeente gevraagd het actieplan te evalueren. Met een beoordeling van deze evaluatie rondt ITJ het onderzoek af.

Bijlage 1 Risico- en beschermende factoren

Optreden van risicofactoren van geboorte tot vroege volwassenheid

Leeswijzer: de gele cellen geven de opeenstapeling van risicofactoren weer. De cijfers verwijzen naar de leeftijdsperiode.

Bijvoorbeeld: 'voortzetting gezinsfactoren 3' betekent 'voortzetting gezinsfactoren uit de basisschoolperiode'

	1 rond de geboorte	2 Voorschoolse periode	3 Basisschoolperiode	4 Adolescentie	5 Vroege volwassenheid
INDIVIDUEEL	Laag IQ	Voortzetting individuele factoren 1plus	Voortzetting individuele factoren 1plus	Voortzetting individuele factoren 1plus	Voortzetting individuele factoren 1plus
	Negatieve emotionaliteit	Nieuwe factoren Ontwikkelingsachterstanden	Voortzetting individuele factoren 2plus	Voortzetting individuele factoren 2plus	Voortzetting individuele factoren 2 plus
	Blootstelling aan giftige stoffen voor de geboorte	Taalproblemen	Nieuwe factoren Sociaal isolement	Voortzetting individuele factoren 3plus	Voortzetting individuele factoren 3plus
	Complicaties zwangerschap en/of geboorte	Gebrek aan schuldgevoel	Zwakke sociale vaardigheden	Nieuwe factoren Zwaar drugsgebruik	Voortzetting individuele factoren 4plus
	Problemen rond de geboorte	Ongevoelig gedrag	'Denkfouten' samenhangend met agressie	Drugshandel	Werkloosheid
		Positieve houding t.o.v. probleemgedrag	Zwakke leerprestaties	Wapengebruik	
		Impulsief / gewaagd gedrag	Lage schoolmotivatie	Maken van slachtoffers	
		Aandachtsproblemen	Positieve houding t.o.v. criminaliteit		
		Zwakke vaardigheden m.b.t. plannen, vooruitkijken en problemen oplossen	Positieve houding t.o.v. drugsgebruik		
		Verzet tegen discipline	Negatieve levenservaringen		
			Zwak in plannen van toekomst		
			Vroege puberteit / rijpheid (m.n. bij meisjes)		
GEZIN	Lage sociaal-economische status	Voortzetting gezinsfactoren 1plus	Voortzetting gezinsfactoren 1plus	Voortzetting gezinsfactoren 1plus	Voortzetting gezinsfactoren 1plus
		Nieuwe factoren	Voortzetting gezinsfactoren 2plus	Voortzetting gezinsfactoren 2plus	Voortzetting gezinsfactoren 2plus
	Groot gezin	niet-consistente opvoeding / disciplinerings			
	Werkloosheid van ouders / afhankelijk van uitkering	Fysieke straf	Nieuwe factoren Zwakke relatie en communicatie ouders-kind	Voortzetting gezinsfactoren 3 plus	Voortzetting gezinsfactoren 3plus
	Gezinscriminaliteit	Kindermishandeling en / of verwaarlozing	Gering toezicht	Nieuwe factoren	Voortzetting gezinsfactoren 4plus
	Psychopathologie van ouders	Afwijkend gedrag van broertjes en zusjes	Lage ambities m.b.t. kind		

	1 rond de geboorte	2 Voorschoolse periode	3 Basisschoolperiode	4 Adolescentie	5 Vroege volwassenheid
LEEFTIJD-GENOTEN	Drugsgebruik van ouders	Opeenvolging van meerdere verzorgers			
	Laag onderwijsniveau ouders	Zware stress ouders			
	Tienermoederschap	Sociaal isolement			
	Eenoudergezin	Slechte relatie tot partner Positieve houding ouders t.o.v. probleemgedrag			
		Nieuwe factoren	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>2plus</i>	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>2plus</i>	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>2plus</i>
		Afwijzing door leeftijdgenoten			
		Pesten en gepest worden	Nieuwe factoren Criminaliteit van leeftijdgenoten	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>3plus</i>	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>3plus</i>
			Drugsgebruik door leeftijdgenoten	Nieuwe factoren Buurtbendes	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>4plus</i>
	SCHOOL		Nieuwe factoren Hoge mate van afwijkend gedrag op school Zwakke schoolorganisatie	Voortzetting schoolfactoren <i>3plus</i>	
	BUURT		Nieuwe factoren Achterstandswijk Veel buurtcriminaliteit	Voortzetting buurtfactoren <i>3plus</i>	Voortzetting buurtfactoren <i>3plus</i>

Optreden van beschermende factoren van geboorte tot vroege volwassenheid

	1 rond de geboorte	2 Voorschoolse periode	3 Basisschoolperiode	4 Adolescentie	5 Vroege volwassenheid
INDIVIDUEEL	Normaal tot hoog IQ	Voortzetting individuele factoren <i>1plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>1plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>1plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>1plus</i>
		Nieuwe factoren	Voortzetting individuele factoren <i>2plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>2plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>2plus</i>
	Makkelijk temperament	Geen ontwikkelingsachterstanden	Voortzetting individuele factoren <i>2plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>2plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>2plus</i>
	Geen blootstelling aan giftige stoffen voor de geboorte	Geen taalproblemen	Nieuwe factoren Geen sociaal isolement	Voortzetting individuele factoren <i>3plus</i>	Voortzetting individuele factoren <i>3plus</i>
	Geen complicaties zwangerschap en/of geboorte	Aanwezigheid schuldgevoel	Goede sociale vaardigheden	Nieuwe factoren Verwachting gepakt te worden bij crimineel gedrag	Voortzetting individuele factoren <i>4plus</i>
	Geen problemen rond de geboorte	Afwezigheid ongevoelig gedrag	Geen 'denkfouten' samenhangend met agressie	Goede arbeidskwalificaties	Nieuwe factoren Heeft werk of volgt opleiding

	1 rond de geboorte	2 Voorschoolse periode	3 Basisschoolperiode	4 Adolescentie	5 Vroege volwassenheid
		Negatieve houding t.o.v. probleemgedrag	Goede leerprestaties		
		Geen impulsief / gewaagd gedrag	Hoge schoolmotivatie		
		Geen aandachtsproblemen	Negatieve houding t.o.v. criminaliteit		
		Goede vaardigheden m.b.t. plannen, vooruitkijken en problemen oplossen	Negatieve houding t.o.v. drugsgebruik		
		Geen verzet tegen discipline	Positieve levenservaringen		
		Groeiende vaardigheden / talenten			
		In staat toekomst te plannen			
GEZIN	Midden tot hoge sociaal-economische status	Voortzetting gezinsfactoren <i>1plus</i>	Voortzetting gezinsfactoren <i>1plus</i>	Voortzetting gezinsfactoren <i>1plus</i>	Voortzetting gezinsfactoren <i>1plus</i>
		Nieuwe factoren	Voortzetting gezinsfactoren <i>2plus</i>	Voortzetting gezinsfactoren <i>2plus</i>	Voortzetting gezinsfactoren <i>2plus</i>
	Klein gezin	Consistente opvoeding / disciplineren			
		Weinig fysieke straf	Nieuwe factoren	Voortzetting gezinsfactoren	Voortzetting gezinsfactoren
	Geen werkloosheid of afhankelijkheid van uitkering		Ondersteuning door ouders	<i>3 plus</i>	<i>3plus</i>
	Geen gezinscriminaliteit	Geen kindermishandeling en / of verwaarlozing			Voortzetting gezinsfactoren <i>4plus</i>
	Geen psychopathologie ouders	Geen afwijkend gedrag van broertjes en zusjes			
	Geen drugsgebruik van ouders	Geen of weinig verandering van verzorgers			
	Gemiddeld tot hoog onderwijsniveau ouders	Weinig stress ouders			
	Geen tienermoederschap	Sociale betrokkenheid			
LEEFTIJDGENOTEN	Tweeoudergezin	Goede relatie tot partner			
		Negatieve houding ouders t.o.v. probleemgedrag			
		Aanwijzigheid andere ondersteunende volwassenen			
		Nieuwe factoren	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>2plus</i>	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>2plus</i>	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>2plus</i>
		Goede relatie met leeftijdgenoten			
	Niet gepest worden	Lage criminaliteit van leeftijdgenoten	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>3plus</i>	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>3plus</i>	

	1 rond de geboorte	2 Voorschoolse periode	3 Basisschoolperiode	4 Adolescentie	5 Vroege volwassenheid
			Weinig drugsgebruik door leeftijdgenoten	Nieuwe factoren Meeste vrienden bezoeken school	Voortzetting factoren leeftijdgenoten <i>4plus</i>
				Geen bende-lidmaatschap	Nieuwe factoren Huwelijk met prosociale partner Gering aantal seksuele partners
SCHOOL			Nieuwe factoren Lage mate van afwijkend gedrag op school Sterke schoolorganisatie	Voortzetting schoolfactoren <i>3plus</i>	
BUURT			Nieuwe factoren Goede buurt Weinig buurtcriminaliteit Verhuizing naar betere buurt	Voortzetting buurtfactoren <i>3plus</i>	Voortzetting buurtfactoren <i>3plus</i>

Ontleend aan: Rolf Loeber e.a., *Tomorrow's Criminals: The Development of Child Delinquency And Effective Interventions*. Ashgate, Ashgate Press, 2008.

Bijlage 2 Aantal veelplegers en hardekernjongeren in 2007

(16 gemeenten die > 25% boven landelijk gemiddelde scoren)

2007	Aantal inwoners	Aantal inwoners	Veelplegers Hardekernjongeren			
	12-17 jr.	18-24 jr.	12-24 jaar			
GEMEENTE			Aantal (absoluut)	Op de 10.000	Aantal (absoluut)	Op de 10.000
Nederland			4.056	16	5.931	23
Amsterdam	41.617	71.271	334	30	482	43
Arnhem	8.776	14.372	62	27	90	39
Dordrecht	8.763	10.131	75	40	87	46
Gouda	5.526	5.662	48	43	71	63
Hellevoetsluis	3.140	3.120	29	46	30	48
IJsselstein	2.746	2.327	16	32	23	45
Lelystad	5.593	6.273	46	39	46	39
Maassluis	2.271	2.480	20	42	25	53
Rotterdam	39.787	59.801	462	46	593	60
Schiedam	5.327	6.208	53	46	60	52
's-Gravenhage	30.933	42.568	258	35	367	50
's-Hertogenbosch	9.094	11.215	50	25	82	40
Spijkenisse	5.877	6.933	35	27	47	37
Vlaardingen	4.911	5.508	42	40	45	43
Vlissingen	3.083	4.035	27	38	40	56
Zutphen	3.511	3.211	23	34	33	49

Cijfers KLPD

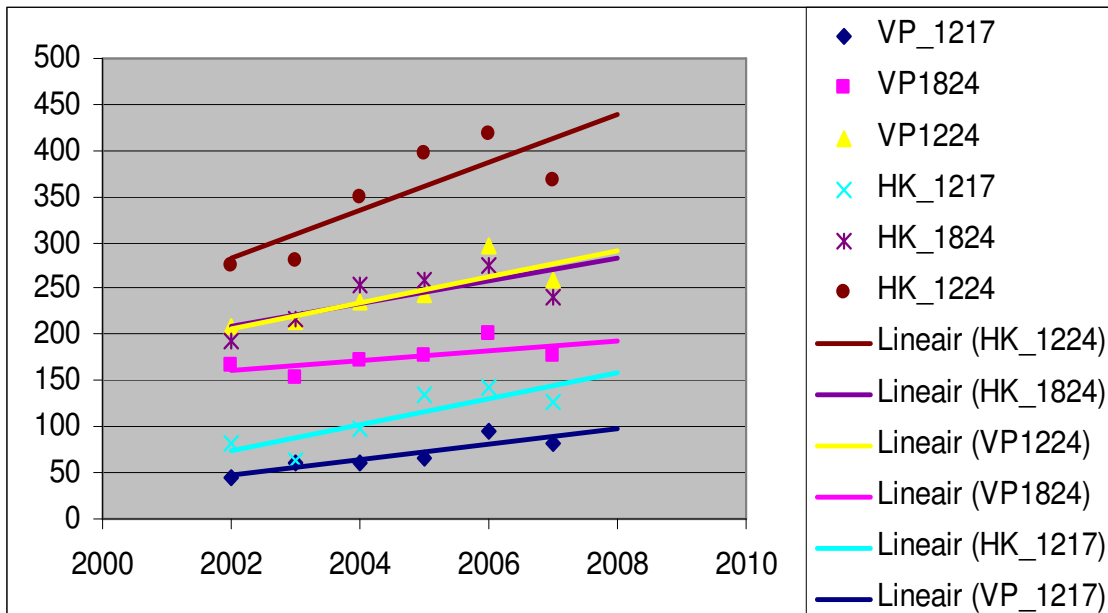

Bijlage 3 Absolute aantallen veelplegers en harde kernjongeren in Den Haag

In deze tabel staat het aantal veelplegers (VP) en harde kernjongeren (HK) in de gemeente Den Haag voor de leeftijdsgroep 12 tot en met 24 jaar en uitgesplitst voor 12 tot en met 17 jaar en 18 tot en met 24 jaar, voor de jaren 2002 tot en met 2007.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
VP 12-17	44	60	62	65	95	82
VP 18-24	166	153	173	178	200	176
VP 12-24	210	213	235	243	295	258
HK 12-17	83	64	97	136	142	127
HK 18-24	193	216	253	260	276	240
HK 12-24	276	280	350	396	418	367

Dezelfde aantallen uit bovenstaande tabel, nu uitgedrukt in een grafiek en met een toevoeging van een zgn. trendlijn. Hiermee wordt weergegeven wat, gezien de aantallen veelplegers en harde kernjongeren in Den Haag over de jaren 2002 tot en met 2007 de *tendens* voor de komende jaren (zonder wijziging van omstandigheden) is:

Bijlage 4 Literatuur

Algemeen

Algemene Rekenkamer. Ketenbesef op de werkvloer. Den Haag, 2008.

Alle kansen voor alle kinderen. Programma voor Jeugd en Gezin 2007-2011, juni 2007.

Blom, M. en A. M. van der Laan. Monitor Jeugd terecht 2007. Den Haag, Ministerie van Justitie-WODC, 2007. Factsheet 2007-3.

Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer over Veiligheid begint bij voorkomen, 6 november 2007.

Brief van de minister voor Jeugd en Gezin aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, betreffende Centra voor Jeugd en Gezin en regierol gemeenten, 16 november 2007.

Commissie Jeugdcriminaliteit. Met de neus op de feiten (Commissie Van Montfrans). Den Haag, Ministerie van Justitie, 1994.

Dam, C. van. Juvenile criminal recidivism. Relations with personality and post release environmental risk and protective factors. 2007. ISBN 90-9018835-5.

Factsheet Jeugdcriminaliteit. Voorkomen van eerste delicten en verminderen van recidive. Den Haag, Ministerie van Justitie, september 2006.

Factsheet kindermisdaad 1. Omvang, aard en gevolgen. Amsterdam, Amsterdams Centrum voor Kinderstudies/Vrije Universiteit Amsterdam, 2008.

Factsheet kindermisdaad 2. Risico- en beschermende factoren, preventie en aanpak. Amsterdam, Amsterdams Centrum voor Kinderstudies/Vrije Universiteit Amsterdam, 2008.

Gezamenlijke landelijke prioriteiten politie 2008-2011, 1 juni 2007.

Grisnich, F.J.L. en R.A. Jaarsma. Perspectief bieden. Evaluatie integrale aanpak in de provincie Groningen 1999-2005. CMO Groningen, 2006.

Groot, I. de, M. Steketee, J. Boutellier, H. Braam, B. Tierolf. Greep op jeugdcriminaliteit. 'Evidence based' methodiek voor aanpak en preventie. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2007.

Laan, M. van der en M. Blom. Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005. Den Haag, Ministerie van Justitie-WODC, 2006.

Leiden, Ilse en Henk Ferwerda. 'Een blik over de schutting. Buitenlandse aanpak van probleemjeugd'. In: Sec Tijdschrift over samenleving en criminaliteitspreventie, juni 2004, 18^e jaargang nr. 3.

Loeber, R. e.a., Tomorrow's Criminals: The Development of Child Delinquency And Effective Interventions. Ashgate, Ashgate Press, 2008.

Ministerie van Justitie. Jeugd terecht 2003-2006

Ministerie van Justitie. Brochure Nazorg Jeugd. Den Haag, 2007.

Naar een veiliger samenleving. Den Haag, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, oktober 2002.

Nauta, Oberon. Het leven na Halt. Een onderzoek naar recidivepatronen onder Halt-jongeren. DSP-groep. Amsterdam, 2005.

Programmaplan Jeugdcriminaliteit, 'de uitvoering maakt het verschil'. Den Haag, Ministerie van Justitie, februari 2008.

Samen aan de slag. Bestuursakkoord rijk en gemeenten, 4 juni 2007.

Samen leven, samen werken. Beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV 2007-2011, Den Haag, 2007.

Vasthoudend en effectief: versterking van de aanpak van jeugdcriminaliteit. Den Haag, Ministerie van Justitie, 2002.

Wartna, B.S.J., M. Blom en N. Tollenaar. De WODC-Recidivemonitor 2004. Den Haag, Ministerie van Justitie-WODC, 2005.

Wartna, B.S.J., M. Blom en N. Tollenaar. De WODC-Recidivemonitor 2008. Den Haag, Ministerie van Justitie-WODC, 2008

Beleidsstukken Den Haag

Collegeprogramma 2006-2010, Gemeente Den Haag

Actieprogramma Jeugd 2007-2010, Gemeente Den Haag, OCW

Staat van de jeugd in Den Haag, 2007, Gemeente Den Haag, OIV

Staat van de jeugd in Den Haag, 2008, Gemeente Den Haag, OIV

Monitor Impuls Marokkaanse risicjongeren 2007, Gemeente Den Haag, OIV

Monitor Traha Brug 2007 (Antilliaanse jongeren), Gemeente Den Haag, OIV

Evaluatie stedelijk mobiel jongerenteam 2006-2007, Gemeente Den Haag, OIV

Samenwerkingsscan, Deloitte, 2008

Rapportage Veiligheidsresultaten 2008, Gemeente Den Haag

Jaarverslag & jaarrekening 2008, Politie Haaglanden

Criminele carrières onderbreken, Sluitende aanpak gericht op jeugdige delictplegers in de politieregio Haaglanden, maart 2003, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem

Effectmeting Aanpak Stelselmatige Daders, regio Haaglanden, 2008 Politie Haaglanden

Criminaliteitsbeeldanalyse Jeugd 2008 (CBA-J), Politie Haaglanden.